

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра соціальної роботи та педагогіки вищої школи

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з навчальної роботи

та рекрутації

доц. Згуровик Ю. В.

Протокол № 6 від «19» лютого 2020 р.

№11219022020

ПРОГРАМА
вибіркової навчальної дисципліни

Соціально-волонтерська діяльність релігійних організацій

підготовки **бакалавра**

спеціальності **Соціальна робота**

освітньої програми (спеціалізації) **Соціальна робота**

Програма навчальної дисципліни «СОЦІАЛЬНО-ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ» підготовки бакалавра, галузі знань 1301 Соціальне забезпечення, спеціальності 6.130102 Соціальна робота, за освітньою програмою – Соціальна робота.

Розробник: Петрук В.В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи

Рецензент: Гац Г.О., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи

протокол № 11 від 12 лютого 2020 р.

Завідувач кафедри: _____ (Мартіросян Л.А.)
(підпис) (прізвище, ініціали.)

Програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною комісією факультету педагогічної освіти та соціальної роботи
протокол № 6 від 12 лютого 2020 р.

Голова науково-методичної комісії факультету _____ (Антонюк В.З.)
(підпис) (прізвище, ініціали)

Програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Таблиця 1.

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання	1301 Соціальне забезпечення 6.130102 Соціальна робота Соціальна робота Бакалавр	Нормативна
Кількість годин/кредитів 120/4		Рік навчання 4
		Семестр 8-ий __
		Лекції 22 год.
		Практичні (семінарські) 20 год. Лабораторні 0 год. Індивідуальні 0 год.
		Самостійна робота 70 год.
ІНДЗ: немає		Консультації 8 год.
	Форма контролю: залік 8 семестр	

2. АНОТАЦІЯ КУРСУ:

Курс „Соціально-волонтерська діяльність релігійних організацій” спрямований на аналіз історії становлення традиції милосердя та благодійності в Україні та за кордоном; специфіки благодійної діяльності різних релігійних організацій та державно-конфесійної взаємодії в системі соціальної роботи.

Мета вивчення курсу - сформувані у студентів комплексне уявлення про інститут соціального служіння в сучасному суспільстві, нормативно-правові основи добровільної та благодійної діяльності в Україні, сучасні практики конфесійної підтримки в системі соціальної роботи.

2.1.2. Завдання вивчення курсу:

- вивчення проблеми соціальної роботи в різних конфесіях; аналіз соціального служіння православ'я;
- аналіз із науково-соціальних позицій мети християнського соціального вчення і використання набутих знань у практичній роботі;
- формування у студентів вміння аналізу історичних джерел і наукової літератури, написання рефератів, доповідей, повідомлень.

2.1.3. *Міждисциплінарні зв'язки* – навчальний курс «Соціально-волонтерська діяльність релігійних організацій» пов'язаний з соціальною філософією, соціологією та суспільствознавством.

3. КОМПЕТЕНЦІЇ

До кінця навчання студенти будуть компетентними у таких питаннях:

- історію становлення традиції милосердя та благодійності в Україні та за кордоном;
- конституційно-правовий статус релігійних організацій в Україні;
- види релігійних організацій та напрямки і принципи їх діяльності;
- технології соціального служіння в сучасних умовах;

- практики конфесійної підтримки в системі соціальної роботи;
- програми, що реалізуються релігійними та благодійними організаціями на підтримку незахищених верств населення;
- застосовувати отримані теоретичні і практичні знання для організації соціального партнерства у сфері добровільної діяльності;
- розробляти стратегію роботи з різними організаціями (в тому числі і релігійними) для розширення ресурсних можливостей при вирішенні соціальних утруднень клієнта;
- реалізовувати практичні та навчальні програми, що направлені на підтримку та розвиток добровільної діяльності з різними категоріями клієнтів.

4. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Структура навчальної дисципліни представляється у вигляді таблиці 2.

Таблиця 2

Назви змістових модулів і тем Д.ф.н.	Всього	Лек.	Практ.	Сам. роб.	Конс.
Змістовий модуль 1. Історичні та організаційно-правові основи соціальної роботи релігійних організацій					
Тема 1. Історія становлення традиції милосердя та благодійності в Україні	19	4	4	10	1
Тема 2. Соціальне служіння: поняття, форми, суб'єкти взаємодії	19	4	4	10	1
Тема 3. Конституційно-правовий статус релігійних організацій в Україні	17	4	2	10	1
Тема 4. Організаційно-правове регулювання діяльності благодійних організацій	16	2	2	10	2
Тема 5. Розбудова та становлення мережі благодійних організацій, служб і фондів	15	2	2	10	1
Тема 6. Специфіка благодійної діяльності різних релігійних організацій	15	2	2	10	1
Тема 7. Практика благодійної діяльності бізнес-компаній в Україні	19	4	4	10	1
Всього годин:	120	22	20	70	8

Тема 1. Історія становлення традиції милосердя та благодійності в Україні

1. Перші форми допомоги і підтримки у стародавніх слов'ян.
2. Княжа та церковно-монастирська форми підтримки нужденних в Київській Русі.
3. Благодійність в епоху українського Відродження.
4. Земська система опіки.

5. Радянська система соціального забезпечення населення.
6. Соціальна робота в незалежній Україні.

Тема 2. Соціальне служіння: поняття, форми, суб'єкти взаємодії

1. Суть соціального служіння Церкви.
2. Напрямки соціального служіння конфесій.
3. Цільові групи, на які спрямована соціальна діяльність релігійних організацій.
4. Основні форми соціально значущої діяльності християнських конфесій в Україні.
5. Державно-конфесійна взаємодія в системі соціальної роботи.
6. Специфіка благодійної діяльності новітніх релігійних рухів.

Тема 3. Конституційно-правовий статус релігійних організацій в Україні

1. Конституційне право на свободу віросповідання в Україні.
2. Релігійні організації: поняття, ознаки, види.
3. Характеристика різноманітних релігійних організацій в Україні.
4. Механізм створення й легалізації релігійних організацій.
5. Права та обов'язки релігійних організацій, їх фінансування та власність.
6. Взаємовідносини релігійних організацій і держави.

Тема 4. Організаційно-правове регулювання діяльності благодійних організацій

1. Засади діяльності й засновники та учасники благодійних організацій.
2. Види благодійних організацій, їх характеристика.
3. Установчі документи благодійних організацій.
4. Реєстрація благодійної організації.

Тема 5. Розбудова та становлення мережі благодійних фондів

1. Суть поняття «благодійний фонд».
2. Класифікація фондів за основними ознаками.
3. Основні форми фінансування, що здійснюються благодійними фондами.

Тема 6. Специфіка благодійної діяльності різних релігійних організацій

1. Благодійна діяльність релігійних організацій.
2. Специфіка благодійної діяльності новітніх релігійних рухів.

Тема 7. Практика благодійної діяльності бізнес-компаній в Україні

1. Принципи благодійності: відповідність; врядування.
2. Принципи благодійності: внутрішні політики, процедури, програми підтримки.
3. Принцип благодійності: управління: менеджмент і фінанси.

4. Принципи благодійності: спілкування з громадою (комунікація); моніторинг та оцінка.

5. Принципи благодійності: співпраця.

5. Самостійна робота

№ з/п	Тема	Кількість годин
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І.		
1	<p>Тема 1. Історія становлення традиції милосердя та благодійності в Україні</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Підготуйтеся до практичного заняття. 2. Підберіть уривки з наукових текстів до проблеми, що розглядається на практичному занятті. 3. Складіть термінологічний словник до теми, що розглядається. <p>Питання для самостійної роботи:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Які форми соціальної допомоги східних слов'ян збереглися до наших днів? 2. Який вплив мало запровадження християнства для розвитку соціальної підтримки у Київській Русі? 3. До яких соціальних негараздів призвела благодійність у Київській Русі? 4. Назвіть особливості опіки над вразливими верствами населення в Запорізькій Січі. 5. Хто першим з вітчизняних діячів створив світський твір про суть милосердя, звернувся до проблеми професійного жебрацтва? 6. Які превентивні заходи проти убогості висвітлені в соціально-педагогічній думці України? 	10
2	<p>Тема 2. Соціальне служіння: поняття, форми, суб'єкти взаємодії</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Підготуйтеся до практичного заняття. 2. Підберіть уривки з наукових текстів до проблеми, що розглядається на практичному занятті. 3. Складіть термінологічний словник до теми, що розглядається. <p>Питання для самостійної роботи:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Визначте суть соціального служіння Церкви. 2. Охарактеризуйте напрямки соціального служіння конфесій. 3. Назвіть цільові групи, на які спрямована соціальна діяльність релігійних організацій. 4. Які основні форми соціально значущої діяльності християнських конфесій в Україні? 5. Обговорення проекту «Концепції державно-конфесійних відносин». 	10
3	<p>Тема 3. Конституційно-правовий статус релігійних організацій в Україні</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Підготуйтеся до практичного заняття. 2. Підберіть уривки з наукових текстів до проблеми, що розглядається на практичному занятті. 3. Складіть термінологічний словник до теми, що 	10

	розглядається. Питання для самостійної роботи: 1. Обґрунтувати свободу віросповідання як фундаментальне загально визнане право людини на національному і на міжнародному рівнях. 2. Охарактеризуйте Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації».	
4	Тема 4. Організаційно-правове регулювання діяльності благодійних організацій 1. Підготуйтеся до практичного заняття. 2. Підберіть уривки з наукових текстів до проблеми, що розглядається на практичному занятті. 3. Складіть термінологічний словник до теми, що розглядається. Питання для самостійної роботи: 1. Охарактеризуйте Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації».	10
5	Тема 5. Розбудова та становлення мережі благодійних фондів 1. Підготуйтеся до практичного заняття. 2. Підберіть уривки з наукових текстів до проблеми, що розглядається на практичному занятті. 3. Складіть термінологічний словник до теми, що розглядається. Питання для самостійної роботи: 1. Обґрунтувати класифікацію фондів за основними ознаками. 2. Назвати основні форми фінансування, що здійснюються благодійними фондами.	10
6	Тема 6. Специфіка благодійної діяльності різних релігійних організацій 1. Підготуйтеся до практичного заняття. 2. Підберіть уривки з наукових текстів до проблеми, що розглядається на практичному занятті. 3. Складіть термінологічний словник до теми, що розглядається. Питання для самостійної роботи: 1. Обґрунтуйте специфіку благодійної діяльності на прикладах різних новітніх релігійних рухів.	10
7	Тема 7. Практика благодійної діяльності бізнес-компаній в Україні 1. Підготуйтеся до практичного заняття. 2. Підберіть уривки з наукових текстів до проблеми, що розглядається на практичному занятті. 3. Складіть термінологічний словник до теми, що розглядається. Питання для самостійної роботи: 1. Обговорення підручника Благодійність за правилами: принципи, основні засади, практичне застосування / Автори-упорядники: А. Гулевська-Черниш, К. Ржевська, Л. Ярошенко –	10

	К.: Абетка благодійності, 2013. – 59 с.	
	Усього	70

6. ВИДИ (ФОРМИ) ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ЗАВДАНЬ (ІНДЗ)

ІНДЗ не передбачено

7. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Семестр 8 – залік.

Перелік питань для здійснення підсумкового контролю успішності навчання:

1. Перші форми допомоги і підтримки у стародавніх слов'ян.
2. Княжа та церковно-монастирська форми підтримки нужденних в Київській Русі.
4. Благодійність в епоху українського Відродження.
5. Земська система опіки.
6. Радянська система соціального забезпечення населення.
7. Соціальна робота в незалежній Україні.
8. Суть соціального служіння Церкви.
9. Напрямки соціального служіння конфесій.
10. Цільові групи, на які спрямована соціальна діяльність релігійних організацій.
11. Основні форми соціально значущої діяльності християнських конфесій в Україні.
12. Державно-конфесійна взаємодія в системі соціальної роботи.
13. Специфіка благодійної діяльності новітніх релігійних рухів.
14. Конституційне право на свободу віросповідання в Україні.
15. Релігійні організації: поняття, ознаки, види.
16. Характеристика різноманітних релігійних організацій в Україні.
17. Механізм створення й легалізації релігійних організацій.
18. Права та обов'язки релігійних організацій, їх фінансування та власність.
19. Взаємовідносини релігійних організацій і держави.
20. Засади діяльності й засновники та учасники благодійних організацій.
21. Види благодійних організацій, їх характеристика.
22. Установчі документи благодійних організацій.
23. Реєстрація благодійної організації.
24. Суть поняття «благодійний фонд».
25. Класифікація фондів за основними ознаками.
26. Основні форми фінансування, що здійснюються благодійними фондами.
27. Благодійна діяльність релігійних організацій.
28. Специфіка благодійної діяльності новітніх релігійних рухів.
29. Принципи благодійності: відповідність; врядування.
29. Принципи благодійності: внутрішні політики, процедури, програми

підтримки; управління: менеджмент і фінанси.

30. Принципи благодійності: спілкування з громадою (комунікація); моніторинг та оцінка;

31. Суть, цілі та сфери благодійної діяльності.

32. Принципи благодійності: співпраця; відповідність.

33. Основні та найпопулярніші сфери благодійного соціального інвестування.

8. Методи навчання: розповідь, пояснення, інструктаж, пояснювально-ілюстративна, евристична бесіда, обговорення, ілюстрація, демонстрація, спостереження, рольова гра, виконання творчих завдань, створення проєктів, моделей, диспут, дискусія, мозковий штурм.

9. Методи та засоби діагностики успішності навчання

Складові діагностики	Методи	Засоби
Діагностика цільового компоненту педагогічного процесу	Спостереження, аналіз	Підручники, посібники
Діагностика індивідуальних особливостей студентів	Тестування, аналіз робіт	Тести, письмові роботи студентів
Діагностика мотивів навчання	Анкетування, бесіда	Анкети
Діагностика міжособистісних взаємин	Метод соціометрії	Опитувальники
Діагностика якості освіти	Опитування, тестування	Комп'ютери, педагогічна практика
Діагностика інтелектуального розвитку студента	Бесіда, опитування, тестування, інтерв'ю	Тести, опитувальники, комп'ютери

10. РОЗПОДІЛ БАЛІВ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Поточний контроль (макс = 40 балів)										Модульний контроль (макс = 60 балів)	Загальна кількість балів
Модуль 1										Модуль 2	
Змістовий модуль 1										МКР 1	
T1	T2		T3	T4	T5	T6	T7		60	100	
4	4	4	4	4	4	4	4	4			

Шкала оцінювання

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	Відмінно	Зараховано
82 – 89	Дуже добре	
75 - 81	Добре	
67 -74	Задовільно	
60 - 66	Достатньо	

1 – 59	Незадовільно	Незараховано (з можливістю повторного складання)
--------	--------------	--

11. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабій М. Державно-конфесійні відносини в Україні: проблемні питання практичної реалізації / М. Бабій // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Релігія і церква в сучасній Україні: стан, проблеми, перспективи». – Київ, 2007. – №44. – С. 11–17.

2. Баюра Д.О. Соціальне інвестування як вищий рівень корпоративної соціальної відповідальності / Д.О. Баюра // Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. Випуск 24. — К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2011. — С. 212—218.

3. Благодійні інституції України: сучасний стан та перспективи розвитку (за результатами соціологічного дослідження) / Автори: О.В.Безпалько, Ю.М.Галустян, А.В.Гулевська-Черниш, Г.М.Лактіонова, Л.Б.Магдюк, Д.В.Непочатова, Л.М.Паливода, Г.О.Притиск.; за заг. ред. А.В.Гулевської Черниш. – К.: Книга плюс, 2008. – 120 с.

4. Благодійні інституції України: сучасний стан та перспективи розвитку (за результатами соціологічного дослідження)/ За загал. ред. А.В. Гулевської-Черниш. – К.: Книга плюс, 2008. – 120 с.

5. Благодійність бізнесу: корисно для себе – ефективно для інших. Інформаційно- методичний посібник / Автори: А Гулевська-Черниш, О.Мацібох, Д.Мурашко, Д.Непочатова, Л.Паливода, Л.Сідельник, Ю.Щербініна, Л.Ярошенко; за заг. ред. А.Гулевської-Черниш, Д.Непочатової – К.: Книга плюс, 2009. - 152 с.

6. Благодійність за правилами: принципи, основні засади, практичне застосування / Автори-упорядники: А. Гулевська-Черниш, К. Ржевська, Л. Ярошенко – К.: Абетка благодійності, 2013. – 59 с.

7. Виговський Л. Церква як фактор формування громадянського суспільства в Україні / Л. Виговський // Наука. Релігія. Суспільство. – 2004. – №2. – С. 187-193.

8. Гаврілова Н. Нові форми соціальної діяльності релігійних організацій / Н. Гаврілова // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Релігія і церква в сучасній Україні: стан, проблеми, перспективи». – Київ, 2007. – С. 121-127.

9. Ганулич П.В. Соціальна діяльність Адвентистів сьомого дня в міжнародному контексті / П.В. Ганулич // Актуальні питання міжконфесійних взаємовідносин в Україні. Зб. матеріалів. – К., 2005. – С. 157-160.

10. Голимба В.І. Історія благодійництва в Україні./ В.І.Голимба - К., 2002

11. Горілий А. Г. Історія соціальної роботи в Україні: Курс лекцій. – Тернопіль: Видавництво АСТОН, 2004. – 174 с.

12. Грішнова О.А. Розробка інвестиційних проектів у форматі соціальної відповідальності бізнесу / Грішнова О.А., Надточій К.М. // Соціально-трудова відповідальність: теорія та практика. Збір. наук. праць. №2(4), 2012. - К.: КНЕУ ім. В. Гетьмана. - С. 15-23.

13. Державно-церковні відносини в Україні: регіональні аспекти. Науковий збірник // За заг. ред. В.М.Олуйка та А.М.Колодного. –

Хмельницький: Видавництво Хмельницького інституту регіонального управління та права, 2003. – 182 с.

14. Докаш В.І. Актуальні проблеми соціального служіння протестантських деномінацій в умовах формування громадянського суспільства / В.І. Докаш // Українське релігієзнавство. – 2007. – №44. – С. 254-257.

15. Донік О.М. Благодійність в Україні (XIX - початок XX ст.) / О. М. Донік // Український історичний журнал. - 2005. - № 4. - С. 159 - 177.

16. Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" ВВР від 23.04.1991. №987-XXI.

17. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», розділ 1, стаття 1. - <http://zakon.rada.gov.ua>

Закон України «Про об'єднання громадян», розділ 1, стаття 3. - <http://zakon.rada.gov.ua>

18. Зелена книга української благодійності - 2013 / Асоціація благодійників України, ІАЦ «Громадський простір». - К., 2014. - 42 с. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ru.scribd.com/doc/230445318/>

19. Інституційні процеси конфесійного життя світу й України. Колективна монографія. За редакцією професора А. Колодного. — К.: УАР, 2015. - 384 с.

20. Інформаційний звіт Мінкультури за 2011 рік "Про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні" // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1034:1&catid=51:stats&Itemid=79&language=ru.

21. Інформація про ВРЦіРО // Інтернет-портал «Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій» [Електронний ресурс]. — 2016. — Режим доступу: <http://vrciro.org.ua/ua/council/info>.

22. Історія соціальної педагогіки та соціальної роботи: Курс лекцій / Поліщук В. А., Янкович О. І. – Тернопіль: ТДПУ, 2009. – 256 с.

23. Історія, теорія і практика соціальної роботи в Україні: Наук.-навч.-методичний посібник / Харченко С. Я., Кратінов М. С., Ваховський Л. У. та ін. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – 321 с.

24. Колодний А. Церква в процесі національного самовизначення українців / А. Колодний // Релігія в контексті соціокультурних трансформацій України. Колективна монографія / Відп. ред. д.філос.н. Л.Филипович. – К., 2009. – Українське релігієзнавство. – 2009. – №50. – С. 175-182.

25. Колодний А., Филипович Л. Християнські Церкви України перед викликами світського суспільства // Наукові записки. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: Зб. наукових праць. – К., 2004. – № 14. – С. 211-217.

26. Колодний А.М. Релігійний плюралізм і проблеми благодійництва // Актуальні проблеми соціально значущої діяльності церков і релігійних організацій в Україні. – К., 2004. – С. 38-41.

27. Колосова Н.А. Благодійництво і меценатство та соціокультурні передумови їх зародження в Україні (історичний аспект) // Вісник ДАКККіМ. - К., 2003.

28. Корпоративна благодійність в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Звіт за результатом дослідження. Творчий центр каунтерпрат, 2005 р.

29. Кочетов А.І. Благодійність і соціальний захист: історична спадкоємність // А.І.Кочетов.-Народна освіта. - 2003.

30. Кузьмин К. В., Сутырин Б. А. История социальной работы за рубежом и в России (с древности и до начала XX века): Учеб. пособие. – М.: Академический Проспект: Трикста, 2006. – 623 с.
31. Левченко Г.М. Соціальна відповідальність у контексті тенденцій етичного інвестування [Текст] / Г.М. Левченко, О.М. Вовк // Механізм регулювання економіки. - 2011. - № 2. - С. 183-190.
32. Меценатство в Україні / За ред. Коваленка Р.В. - Харків, 2003.
33. Релігійність українського суспільства: окремі тенденції 2000–2007 років // Національна безпека і оборона. – №8.–2007. –С. 21-44.
34. Римар І.А. Соціальні інвестиції як форма соціальної відповідальності підприємства [Текст] / І.А. Римар // Актуальні проблеми економіки. — 2012. — № 9. — С. 165—168.
35. Роль церкви як соціального інституту у сучасному українському суспільстві. Н. О. Зайцева-Чіпак // Вісник Львівського університету.–2010. –№4. – С. 14-21.
36. Стрельникова О.О. Мотиваційні аспекти добродійної діяльності у сучасному суспільстві / О. Стрельникова // «Соціологія у (пост)сучасності», міжнар. наук. конф. студентів та аспірантів 14-16 квітня 2011 р. Збірник тез доповідей. — Харків : Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2011. - С. 184-185.
37. Тюптя Л. Г. Соціальна робота: теорія і практика: навчальний посібник / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова; МОН – 2-е вид., перероб. і доп. – Київ: Знання, 2008. – 575 с.
38. Українці найбільше довіряють Церкві // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://orthodoxy.org.ua/uk/po_eparhiyah/kiivska/2007/06/06/8320.html;
39. Фурман А., Підгурська М. Історія соціальної роботи // Психологія і суспільство. – Тернопіль : ТНЕУ; Економічна думка, 2010. – № 4. – С. 163-204.
40. Холостова, Є. І. Соціальна робота: навч. посібник / Є. І. Холостова. - М., 2004. - С. 14-194.
41. Черних О.В. Сутність та значення політики соціальних інвестицій в діяльності підприємств / О.В. Черних // Економічний вісник НГУ. - 2008. - № 1-2. - С. 80-86.